

VERSENYHÍRADÓ

A XXVI. Bugát Pál

Országos Természetismereti Vetélkedő gyakorlati fordulójának feladatai

Gyöngyös, 2009. augusztus 27.

I. Mérési feladat

A reakciósebesség / az égési sebesség mérése.

Az úrsiklók vagy a hordozó rakéták tolóerejét megfelelő sebességű égés fedezi. A verseny körülményei között ilyen reakció sebességének mérésére sajnos nincs lehetőség. Egy lassúbb reakció, a gyertya égési sebessége azonban egyszerűen megmérhető:

A mellékelt, „cinkelt” gyertyát helyezték óvatosan egy vízzel telt főzőpohárba, és amikor nyugalomba került, gyújtátok meg. Mérjétek meg (a mellékelt vonalzó és a saját órátok segítségével) az égő gyertya hosszának változását az idő függvényében. A kapott adatokat ábrázoljátok grafikonon! A grafikon birtokában jellemeztétek az égés sebességét!

II. Az alábbi jelenségek mindegyikéről kérünk egy rövid, de szakszerű leírást!

Különböző típusú „rakétaindítások” elvégzése és megfigyelése.

1. Filteres tea vékony papírját (amiből ismétlés céljából hármat is mellékelünk) egyengessétek henger alakúra, helyezték függőleges állásban a mellékelt csempére vagy fémtálcára, majd gyufával gyújtátok meg a felső szélét. Figyeljétek meg, és magyarázzátok meg a tapasztalt jelenséget!

Szükség esetén a jelenség megfejtéséhez segítséget nyújthat a gyertya lángjának „pásztázása”. Közelítsetek (a mellékelt másik) gyertya lángjához különböző irányból gyufaszálat a gyújtható végével. Figyeljétek meg, hogy milyen távolságra lehet megközelíteni a lángot oldalról, illetve felülről? Miért tapasztaltok eltérést?

2. Fújjátok fel a mellékelt léggömböt, majd engedjétek „repülni”! Mi a „lufi-rakéta” hajtóereje? Milyen energiaátalakulások játszódnak le a lufi repülése során? A lufiban található levegő részecskéi / molekulái rendezetlen hőmozgást végeznek, a lufi mégis haladó mozgást végez. Miért?

3. Digitális mérlegen mérjétek ki kb. 3 gramm szódadikarbónát, majd öntsétek bele egy másfél literes műanyag flakonba. A mellékelt „rövid” kémcsőbe mérjétek ki kb. 10 cm^3 20 %-os háztartási ecetet (ecetsav-oldatot), és a kémcsövet óvatosan (felorulás mentesen) csúsztassátok be a flakonba. A mellékelt gumidugóval (ne nagyon szorosan!) zárjátok le a flakont, és folytassátok a sóra az ecetsavat. A só pontos tömegének ismeretében számítsátok ki, hogy mekkora gyorsító erő hatott a „dugórakéta” alaplapjára! Mekkora gyorsulással repül ki a „dugórakéta”, ha csak a nyomásból származó erőt vesszük figyelembe?

(A hőmérsékletet vegyüek $25\text{ }^\circ\text{C}$ -nak.) **Figyelem!** Bár az enyhén bepréselt dugó kirepülése veszélytelen, a baleset elkerülése céljából **kísérletezzetek nagyon körültekintően! A palack a gáz fejlődése pillanatától álljon függőlegesen**, hogy a kirepülő dugó ne találhasson el senkit!

4. **Ezt a kísérletet a fülkénél végezzétek el!** Készítsetek lőport 1 gramm kálium-nitrát, 0,15 gramm kén és 0,2 gramm aktív szén (a mellékelt) dörzsmozsarokban történő elporításával, majd összekeverésével. A lőport helyezétek egy kémcsőbe, és a kémcsövet (ne nagyon szorosan) zárjátok le egy megfelelő méretű gumidugóval! Az összeállított „dugórakétát” helyezétek a fülkében található „indítóállványba”, és a fülkeajtó lehúzása után Bunsen-égővel indítsátok el! Mi mindent tapasztaltok?

Figyelem! A reakció annyira heves, hogy a kémcső el is törhet. Ezért csak lehúzott fülkeajtó mellett végezhető el! Ebben az esetben a forró és éles üvegszilánkok eltakarításakor fokozottan ügyeljétek a balesetvédelmi rendszabályokra!

5 Ezt a kísérletet a folyosón berendezett „kilövő állomáson” végezzétek el!

Hosszú kémcsőbe helyezétek be a mellékelt mennyiségű lőgyapotot (nitrált cellulózt), majd a kémcsövet (ne nagyon szorosan) zárjátok le egy megfelelő méretű gumidugó segítségével. A kémcsövet fogjátok be egy „indító állványba” vagy kémcsőfogóba, és a kémcső alját óvatosan melegítétek egy gyertya lángjával.

6. Ezt a kísérletet minden csapat a tanári asztalon végezze el!

Egyik oldalán nyitott, a másik oldalán kilyukasztott konzervdobozt (a lyuk befogásával) töltsétek meg metánnal (vezetékes gázzal). A konzervdobozt helyezétek három gyufaszáלבól álló „indítóállítva” az asztalra, majd egy égő gyufaszállal gyűjtsátok meg a lyukon kiáramló gázt! Figyeljétek meg, majd elemezzétek, hogy mi történik és miért!

III. Összegzés:

A különböző típusú „rakétaindítások” összehasonlítása

Végül elemezzétek, hogy mi a hasonlóság és mi a különbség a különböző megoldások között?

Róka András